

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

دعاوی قضائی در مراتع ملی ایران

زهره عبدالعلی‌زاده^{۱*}، آزاد کاکه‌ممی^۲، سکینه عبدالعلی‌زاده^۳، معصومه شکفته گوهری^۴، سمانه محمدی مقدم^۵، سحر غفاری^۶

*نویسنده مسئول و کارشناس رسمی قوه قضائیه در رشته منابع طبیعی

۱ دانشجوی دکتری علوم مرتع، دانشگاه محقق اردبیلی

۲ کارشناس ارشد حقوق

۳ کارشناس ارشد مرتعداری

چکیده

معمولاً در مسیر پیشرفت کشورهای در حال توسعه، منابع طبیعی آسیب‌پذیرترین بخش آن است؛ در ایران نیز تخریب و تصرف مراتع از گذشته تاکنون روند صعودی داشته و در حال حاضر حوزه منابع طبیعی بیشترین تعداد پرونده را در محاکم قضایی دارد. علیرغم اینکه، در مقام عمل جایگاه مسائل قضائی و حقوقی در سرنوشت مراتع ایران، پایین‌تر از موضوعات علمی و مدیریتی نیست؛ ولی بررسی منابع مربوطه نشان می‌دهد که موضوعات قضائی و حقوقی مرتع آنچنان که بایسته است مورد توجه و علاقه پژوهشگران رشته مرتع نبوده است و دستگاه قضا نیز در کنار ضعف‌ها و کاستی‌های نظام تقنینی و اجرایی، کارکرد موفقی در موضوع مراتع کشور نداشته است. مطالعه حاضر با هدف پاسخ به این سوال که "در صورت وقوع جرم یا اختلاف در مالکیت مراتع کدام نوع دعاوی از سوی دولت یا اشخاص قابل طرح در دستگاه قضائی می‌باشد؟" طرح‌ریزی شده است و گزینش مطالب متأثر از تجربه عملی اینجانبان به عنوان کارشناس رسمی قوه قضائیه در رشته منابع طبیعی، شاغلین بخش اجرا و قوه قضائیه می‌باشد. در این مقاله ضمن مروری بر پیشینه وقوع جرم، طرح دعوی و مواد قانونی جرم‌انگاری در مراتع، مهم‌ترین دعاوی حقوقی و کیفری مطرح در حوزه مراتع مورد بررسی قرار گرفته است و در هر نوع دعوی، آراء صادره از برخی محاکم بدوی و تجدیدنظر به عنوان نمونه در موضوع مرتبط درج گردیده است. امید است شاهد ایفای نقش علمی‌تر قوه قضائیه کشورمان در بهبود حکومت قانون در مراتع و از سوی دیگر شاهد تکاپوی بیشتر جامعه علمی و پژوهشی مرتع در تزریق دیدگاه‌های تخصصی‌تر به سیستم قضائی کشور در مسیر توسعه پایدار باشیم.

واژه‌های کلیدی: مراتع ملی، جرم، دعوی حقوقی، دعوی کیفری

مقدمه

با قاطعیت می‌توان گفت که بدون همراهی قوه قضاییه، فعالیت‌های سازمان‌های دولتی و غیردولتی محافظ عرصه‌های طبیعی، ثمربخش نخواهد بود. بر همین اساس در اجلاس جهانی توسعه پایدار در ژوهانسبورگ (آفریقای جنوبی) در سال ۲۰۰۲ میلادی، «گردهمایی جهانی قضات» متشکل از ۲۱۰ قاضی ارشد از بیش از ۶۰ کشور جهان (که ۲۳ تن از آنان قاضی القضاات کشورهایشان بودند)، شکل گرفت تا نقش قوه قضاییه را برای بهبود بخشیدن به حکومت قانون در زمینه توسعه پایدار و محیط زیست، به بحث گذارند. حاصل نشست مذکور، تأیید و تأکید همه شرکت‌کنندگان بر نقش اساسی قوه قضاییه در حفاظت از محیط زیست بود که می‌تواند از طریق تفسیر، توسعه، الزام و اجرای قوانین منابع طبیعی و محیط زیست، با توجه به مفهوم "توسعه پایدار"، ایفا شود (ارشدی، ۱۳۸۴). معمولاً در مسیر پیشرفت کشورهای در حال توسعه، محیط زیست و منابع طبیعی آسیب‌پذیرترین بخش آن است؛ ناگفته پیداست چنین پیشرفتی که مبتنی بر نابودی منابع طبیعی باشد پایدار نیست و به زودی تبعات ناخوشایند از دست دادن ذخایر ارزشمند منابع طبیعی ملی تجلی می‌یابد هر چند آثار نگران‌کننده آن مدتهاست که نمود پیدا کرده است (داوری، ۱۳۹۱).

با توجه به حاکمیت قوانین اسلامی در ایران، مراتع جزء انفال بوده و بنابر اصل ۴۵ قانون اساسی در اختیار حکومت اسلامی قرار می‌گیرد تا بر اساس مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید. مطابق این اصل در صورت انجام هر گونه دستیازی به عرصه‌های ملی، وظیفه پیگیری و رسیدگی به این امر و تشکیل پرونده قضایی برای متخلفان، بر عهده سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری، به‌عنوان متولی دولت جمهوری اسلامی ایران می‌باشد (اعتمادی، ۱۳۸۳).

بررسی منابع اندک موجود در زمینه حقوق منابع طبیعی نشان می‌دهد که سیاست‌های تقنینی و رویه‌های قضائی مرتبط با مراتع بجز در چند مورد نادر، بدون توجه به ماهیت و ارزش زیست محیطی مراتع و مبانی علم مرتع وضع شده‌اند و همچنان سیستم قضا غافل از توانایی‌های متخصصین علم مرتع در کمک به ارائه آراء کارشناسانه‌تر و راهکارهای پیشگیرانه و متقابلاً جامعه علمی مرتع نیز در غفلت از توانایی اهرم قضا در حفاظت کاراتر از مراتع کشور به‌سر می‌برند، مضافاً اینکه امور حقوقی مرتع در بخش‌های پژوهشی و آموزشی رشته‌های منابع طبیعی مورد توجه جدی قرار نمی‌گیرد و این در حالیست که جایگاه مسائل قضائی و حقوقی در سرنوشت مراتع ایران نه تنها پایین‌تر از موضوعات علمی و مدیریتی نیست بلکه در مقام عمل، از نقش موثرتری نیز برخوردار می‌باشد. این کاستی‌ها ما را بر آن داشت تا با توجه به پایه نظری فوق‌الذکر و با هدف پاسخ به این سوال که "در صورت وقوع جرم یا اختلاف در مالکیت مراتع کدام نوع دعاوی از سوی دولت یا اشخاص قابل طرح در دستگاه قضائی می‌باشد" طرح‌ریزی گردد.

مواد و روش‌ها:

بر اساس روش‌های تحقیقاتی موجود، پژوهش حاضر با روش مطالعه کتابخانه‌ای انجام شده است. این پژوهش در ابتدا به پیشینه‌ی مالکیت، جرم‌انگاری و طرح دعاوی در اراضی ملی ایران می‌پردازد، سپس انواع دعاوی کیفری و حقوقی مراتع تعریف و تحلیل شده سپس در هر مورد برخی آراء صادره از محاکم بدوی و تجدیدنظر به عنوان نمونه ذکر می‌گردد.

پیشینه‌ی مالکیت، جرم‌انگاری و طرح دعاوی در مراتع ملی:

مطابق اصل چهل و پنجم قانون اساسی، همچنین طبق ماده یکم از قانون ملی شدن جنگلهای کشور، عرصه و اعیانی کلیه جنگلها و مراتع و بیشه‌های طبیعی و اراضی جنگلی کشور جزء اموال عمومی محسوب می‌شود و متعلق به دولت است. ماده دوم از قانون مزبور نیز حفظ، احیاء و توسعه منابع فوق و بهره‌برداری از آنها را به عهده سازمان جنگلبانی قرار داده است. ماده (۵۶) از قانون حفظ و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع و ماده (۲) از قانون حفظ و حمایت از منابع و ذخایر جنگلی کشور نیز تشخیص منابع ملی و مستثنیات ماده (۲) قانون ملی شدن جنگلها و مراتع را با رعایت تعاریف مذکور در قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع بر عهده سازمان جنگلها و مراتع قرار داده است. لذا از دیدگاه قانونی، اراضی ملی که عبارتند از جنگلها و بیشه‌های طبیعی، مراتع و اراضی جنگلی، جزء انفال می‌باشند. البته این امر ریشه در آراء فقهی فقهای شیعه دارد (شریفی سده، ۱۳۹۳).

برای نخستین بار ماده ۲۶۸ مکرر قانون مجازات عمومی در تاریخ ۱۳۳۸/۸/۱۳ به جرم‌انگاری رفتار مورد بحث پرداخت. ماده ۲۶۸ مکرر قانون مجازات عمومی مقرر می‌داشت هرکس بوسیله صحنه‌سازی از قبیل پی‌کنی ... مبادرت به تهیه آثار تصرف در ملک دیگران نماید، یا به منظور جلوگیری از تصرف مالکین یا متصرفین واقعی دعوی تصرف عدوانی علیه آنها طرح نماید ... به حبس تأدیبی ... محکوم خواهد شد. نقطه‌ی عطف در سیر تحول اجتماعی و حقوقی در اراضی ملی، تصویب قانون ملی شدن جنگلها و مراتع در سال ۱۳۴۱ بود که در این زمان با اعلام ملی شدن اراضی واجد شرایط قانونی و تعلق آن به عموم و آحاد جامعه، موضوع جرم تصرف عدوانی اراضی ملی در جامعه پدیدار شد. از این تاریخ با توجه به اینکه اراضی مرتع، عرصه‌ی منابع طبیعی، زمین‌های موات یا رها شده یا بلاصاحب به صورت ملی محسوب و مالکیت آن به عموم جامعه محول گردید لذا اشخاص با انگیزه‌ی تصرف اراضی ملی، کم‌کم به شیوه‌های مختلف تصرف عدوانی اراضی ملی، تمایل پیدا نمودند (ذوالقدر، ۱۳۹۱). پس از آن ماده ۵۵ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع مصوب ۱۳۴۶ اصلاحی ۱۳۴۸/۱/۲۰ رفتار مذکور را مورد جرم‌انگاری قرار داد. این ماده مقرر می‌داشت: "هر کس به قصد تصرف به منابع ملی مذکور در ماده ۱ قانون ملی شدن جنگلهای کشور تجاوز کند به یکسال تا سه سال حبس تأدیبی محکوم خواهد شد". پس از انقلاب اسلامی ایران ماده ۱۳۴ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۲ جایگزین مواد مذکور شد. در نهایت در

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

سال ۱۳۷۵ با تصویب قانون مجازات اسلامی ماده ۶۹۰ به عنوان آخرین قانونگذاری جهت جرم‌انگاری رفتار مذکور وضع گردید. بدین ترتیب با توجه به نسخ مواد ۲۶۸ مکرر قانون مجازات عمومی، ماده ۵۵ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع و ماده ۱۳۴ قانون تعزیرات، از لحاظ بررسی ارکان تشکیل دهنده جرم، هم‌اکنون تنها ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی مبنا قرار می‌گیرد (قاسمی مقدم و همکاران، ۱۳۸۸).

طبق اظهارات مدیرکل دفتر حقوقی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور حوزه منابع طبیعی بیشترین تعداد پرونده را در محاکم قضایی دارد (پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۹۶). در دهه ۱۳۲۰ تعداد ۱۲۰۰۰ پرونده، دهه ۱۳۵۰ تعداد ۵۰۰۰۰ پرونده در محاکم عمومی دادگستری تشکیل شده است که بعد از پیروزی انقلاب این تعداد به ۱۲۰۰۰۰ پرونده و بر اساس آمار موجود واحد حقوقی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور در حال حاضر به تعداد ۲۰۰ هزار پرونده رسیده است (مهرابی، ۱۳۹۶).

هرچند که از زمان قبل از تصویب قوانین مذکور نیز در جامعه ایرانی رویکردی وجود داشته و دارد که عمل تخریب اراضی مرتعی برای تبدیل به زراعت یا باغ تحسین شده و به اصطلاح آباد کردن تلقی می‌گردد و جای بسی تأسف است که این نگرش در بین مقننین، سیستم قضا و عمده دست‌اندرکاران سیستم اجرائی فعال در بخش منابع طبیعی که فاقد تخصص و تحصیلات در زمینه منابع طبیعی بوده و عمدتاً تحصیل کرده رشته کشاورزی هستند همچنان وجود دارد. با توجه به مطالب فوق آشکار است که وقوع جرم در حوزه تخریب و تصرف عدوانی اراضی ملی که ریشه در اختلاف میان مردم و دستگاه اجرایی کشور بر سر مالکیت اراضی ملی دارد نه تنها از دهه ۱۳۲۰ تاکنون روند صعودی داشته است بلکه طبق نظر متخصصان امر، دلیل ارزش روزافزون زمین در جامعه ایرانی و آگاهی مجرمین اقتصادی از ضعف‌ها و کاستی‌های موجود در نظام تقنینی و اجرایی هم‌چنان به روند صعودی خود ادامه خواهد داد (قاسمی، ۱۳۸۴ و مهرابی، ۱۳۹۶).

دعای قضائی مطروحه در حوزه مراتع ملی:

یگان ویژه حفاظت از منابع طبیعی، یکی از زیرمجموعه‌های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران است که با درخواست و تامین بودجه از سوی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور و با تصویب ستاد کل نیروهای مسلح از اواخر سال ۱۳۸۴ رسماً تشکیل شد (اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان اصفهان، ۱۳۹۲) و این بخش از وظایف سازمان جنگلها و مراتع به این یگان محول گردید. بنابراین سازمان جنگلها و مراتع و آبخیزداری کشور در مقام دستگاه اجرایی عموماً مدعیان تصرف یا استفاده غیرقانونی از مراتع را متجاوز و یا متخلف نسبت به این عرصه‌ها می‌داند. از این‌رو علیه آن‌ها دعای کیفری در محاکم قضایی طرح می‌نماید. همچنین

عده دیگری در مورد اراضی منابع طبیعی که بنابر قانون ملی و در اختیار دولت هستند، با دستگاه اجرایی اختلاف دارند که این گونه دعاوی جنبه حقوقی به خود گرفته است.

دعای کیفری یا جزایی: عناوین مجرمانه‌ای که در موضوع اراضی ملی و بطور عام نسبت به منابع طبیعی و محیط زیست در قانون مشخص شده بسیار زیادند، منتهی مواردی که از شیوع بیشتری برخوردارند بدین شرح می باشند: قطع بوته مرتعی و یا گونه‌های حفاظت شده، آتش سوزی در مرتع، "تجاوز، تخریب و تصرف عدوانی مراتع ملی از طریق کشت، احداث اعیانی، غرس اشجار و ..."، ورود دام غیر مجاز به مرتع یا قرق (چرای غیرمجاز)، برداشت خاک یا شن از اراضی ملی و مرتعی، گزارش خلاف واقع مأمورین و سایر جرائم خاص مأمورین جنگلبانی که بیشترین دعاوی کیفری مطروحه از نظر فراوانی وقوع و آسیب به مراتع بشرح ذیل می باشد. تجاوز، تخریب و تصرف عدوانی مراتع ملی: مطابق ماده ۶۹ قانون مجازات اسلامی، هر کس به وسیله صحنه سازی از قبیل شخم زنی، پی کنی، دیوار کشی، تغییر حد فاصل، امحای مرز، کرت بندی، نهرکشی، حفره چاه و امثال آن به تهیه آثار تصرف در عرصه و اعیانی موضوع این قانون مبادرت نماید و مبادرت به هر نوع اقدام یا عملیاتی نماید که موجب تخریب یا تجاوز و یا تصرف عدوانی منابع مذکور گردد علاوه بررفع تصرف و جبران خسارت به حبس از نه ماه تا سه سال محکوم خواهد شد (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲). در ماده ۱۵۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ چنین تعریف شده است: "ادعای متصرف سابق مبنی بر اینکه دیگری بدون رضایت او مال غیرمنقول را از تصرف وی خارج کرده و اعاده تصرف خود را نسبت به آن مال درخواست می نماید" (صادقی و رجبعلی، ۱۳۹۶). در ادبیات روزنامه‌ای و عرف اصطلاح "زمین خواری" نیز برای جرم مذکور استفاده می شود که به معنی تصاحب زمین غیر یا تصرف انواع اراضی خصوصاً املاک متعلق به دولت یا سازمان‌ها و نهادهای عمومی به صورت من غیرحق و تغییر کاربری آن به صورت غیرقانونی گاهاً با ارتکاب سلسله اعمال پیچیده و جا علانه برای کسب ثروت بادآورده با استفاده از خلأهای قانونی می باشد (مهدوی، ۱۳۹۰). تخریب و تصرف دو جرم متفاوت بوده که دو مجازات جداگانه دارد. تخریب جرمی است که از زمره جرایم آنی است که یکباره بوقوع پیوسته و در همان مقطع تمام می شود. تخریب مرتع ممکن است از طریق شخم و شیار یا بوته کنی یا چرای بدون مجوز و صدمه شدید به پوشش گیاهی مرتع به قصد زراعت یا ساخت و ساز و یا هر قصد دیگری باشد. در حالیکه تصرف عدوانی جرم مستمر است. تصرف یعنی سلطه پیدا کردن بر مال و ملک دیگران و عدوانی یعنی بدون اجازه مالک اصلی و یا با ابراز غلبه و زور مال و ملک متعلق به دیگری تصرف شود و تصرف عدوانی مرتع به مفهوم ادعای مالکیت اشخاص بر مراتع ملی می باشد (سایت کارشناس روز، ۱۳۹۳).

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

۱. نمونه دادنامه صادره از دادگاه بدوی در موضوع تخریب و تصرف عدوانی مرتع ملی (دعوی کیفری)

شماره دادنامه:	...
شاکی:	اداره منابع طبیعی شهرستان ...
مشتکی عنه:	آقای ... با وکالت آقای ...
اتهام ها:	۱- تصرف عدوانی مرتع ملی ۲- تخریب مرتع ملی
مرجع رسیدگی:	شعبه ... دادگاه عمومی (کیفری) دادگستری شهرستان ...
رأی دادگاه:	در خصوص اتهام انتسابی به آقای ... فرزند ... مبنی بر تصرف و تخریب مرتع ملی به میزان ۱۲۰۰۰۰ مترمربع نظر به مجموع اوراق و محتویات پرونده و شکایت اداره منابع طبیعی و گزارش مأمورین منابع طبیعی و دفاعیات غیر موثر متهم در مراحل تحقیق و دادگاه و نظریه های کارشناسی و هیئت سه نفری کارشناسان و ۵ نفری کارشناسان و کیفرخواست صادره مجرمیت وی ثابت و به استناد ماده ۶۹۰ از قانون مجازات علاوه بر رفع تصرف و یکسال حبس تعزیری محکوم می گردد. رأی صادره حضوری و ظرف ۲۰ پس از ابلاغ قابل تجدیدنظر در دادگاه های محترم تجدیدنظر استان است.
	رئیس دادگاه شعبه ... جزائی شهرستان...

۲. نمونه دادنامه صادره از دادگاه تجدیدنظر در موضوع تخریب و تصرف عدوانی مراتع ملی (دعوی کیفری)

شماره دادنامه:	...
تجدیدنظرخواه:	آقای ...
تجدیدنظرخوانده:	اداره منابع طبیعی شهرستان ...
تجدیدنظر خواسته:	تجدیدنظرخواهی نسبت به دادنامه ... شعبه ... جزائی خوی
مرجع رسیدگی:	شعبه ... دادگاه تجدیدنظر استان آذربایجان غربی
رأی دادگاه:	در خصوص تجدیدنظرخواهی آقای ... از دادنامه شماره مورخه ... دادگاه محترم شعبه ... جزائی ... که به موجب آن نامبرده به اتهام تخریب و تصرف عدوانی اراضی ملی به رفع تصرف و یکسال حبس تعزیری محکوم شده. نظر به اینکه ایراد و اعتراض موجه و موثری از سوی تجدیدنظرخواه به عمل نیامده و دادنامه تجدیدنظر خواسته حسب موازین قانونی و بطور صحیح صادر شده لیکن با توجه به فقد سابقه کیفری و اوضاع و احوالی که مرتکب جرم شده در اجرای تبصره ۲ ماده ۲۲ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب و بند پ و ث از ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی با تبدیل حبس مقرر به پرداخت پنج میلیون ریال

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

جزای نقدی با رد تجدیدنظرخواهی به استناد شق اول ماده ۲۵۷ قانون آئین دادرسی کیفری دادنامه تجدیدنظرخواسته را نهایتاً بنحو آمده تأیید و استوار می‌نماید. رأی صادره قطعی است.

مستشاران شعبه ... دادگاه تجدیدنظر استان ...

چرای غیرمجاز: طبق ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی چرانیدن دام در عرصه‌های منابع طبیعی موضوع این قانون بدون اخذ پروانه یا مازاد بر ظرفیت تعیین شده در پروانه و طرح و یا خارج از زمان مقرر ممنوع بوده و جرم محسوب می‌گردد مرتکب، مطابق ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ نیز قابل تعقیب کیفری است و اداره منابع طبیعی در این موارد به عنوان شاکی اقدام می‌نماید و حق مطالبه ارزش علوفه تعلیف شده را نیز دارد (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲). لازم به ذکر است که دارنده پروانه چرا، مالک مرتع و منابع طبیعی نمی‌باشد تا از این حیث دارای حق قانونی به مطالبه قیمت علوفه طبیعی واقع و رشدیافته در این اراضی باشد؛ لکن وی دارای حق قانونی در تعلیف دام خود در این اراضی مطابق با پروانه صادره می‌باشد که ماهیت این حق، «مالکیت» نیست، بلکه حق استفاده از مرتع است (سایت بابا فارس، نظریه مشورتی شماره ۷/۹۳/۱۵۶۳ - ۷/۵/۱۳۹۳).

۳. نمونه دادنامه صادره از دادگاه بدوی در موضوع مطالبه خسارت وارده به مرتع بابت تعلیف غیرمجاز در مرتع

ملی (دعوی کیفری)

شماره دادنامه:	...
خواهان:	اداره منابع طبیعی شهرستان ...
خوانده:	آقای ...
خواسته:	مطالبه مبلغ ۲۹۶۴۰۰۰ ریال از بابت خسارت وارده به مرتع بابت تعلیف غیرمجاز در مرتع ملی
مرجع رسیدگی:	شعبه ... دادگاه عمومی (حقوقی) دادگستری شهرستان ...
رأی دادگاه:	در خصوص شکایت و دادخواست اداره منابع طبیعی ... علیه آقای ... دایر بر تعلیف مازاد پروانه به همراه ۵۷ واحد دامی از تاریخ ۸۴/۲/۲ لغایت ۸۴/۴/۲۵ با توجه به اینکه خوانده اقرار صریح بر جرم نموده مستنداً به مواد ۷ و ۳۵۷ قانون آئین دادرسی مدنی نامبرده را به پرداخت وجه مورد مطالبه اداره منابع طبیعی محکوم می‌نماید.

رئیس دادگاه شعبه ... جزائی شهرستان ...

جرائم فوق‌الذکر در این حوزه از شیوع بیشتری برخوردارند و معمولاً پس از احراز وقوع جرم، موضوع مربوطه در دادسرا مطرح و مورد پیگیری و شکایت کیفری قرار می‌گیرد. روش‌های تصرف عدوانی و تغییر غیرمجاز کاربری اراضی ملی مستقیماً دارای ضمانت اجرای کیفری هستند ولی متأسفانه بسیاری از روش‌های دیگر نظیر استفاده از رانت اطلاعاتی، واگذاری‌های غیرقانونی و سوءاستفاده از واگذاری‌های قانونی و تبانی با مسئولان و متولیان امور اراضی دولتی، دارای ضمانت اجرای کیفری نیستند و افراد

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

زمین‌خوار به راحتی از این ضعف قوانین استفاده می‌کنند و مراجع قضایی و قانونی نیز به دلیل فقدان عنوان مجرمانه قادر به برخورد با این افراد نمی‌باشند (صادقی و رجبعی، ۱۳۹۶).

دعای حقوقی (مدنی): در تعریف عام دعوای حقوقی یا مدنی سخن از تحقق و وقوع جرم نیست بلکه مشکلی در روابط اقتصادی و یا اجتماعی اشخاص به وجود آمده و در واقع شخصی که خود را محق می‌داند با مراجعه به دادگاه، حق را که تضییع شده مطالبه می‌نماید. مانند پرونده‌های اعتراض اشخاص حقیقی یا حقوقی به تشخیص اراضی ملی در شعبات ویژه، پرونده‌های مطالبه اجرت المثل ایام تصرف مراتع ملی، پرونده‌های اعتراض به آراء کمیسیون ماده واحده که متقابلاً از سوی اشخاص حقیقی یا حقوقی و ادارات منابع طبیعی قابل طرح می‌باشد.

دعوی اعتراض به تشخیص اراضی ملی: صرف‌نظر از مراجع مختلفی که در طول زمان به این موضوع رسیدگی می‌نموده‌اند با توجه به ماده واحده قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع و ماده ۹ قانون افزایش بهره‌وری در بخش کشاورزی و منابع طبیعی و اطلاعیه آن طی ماده ۴۵ قانون رفع موانع تولید، ابتداءً کمیسیون ماده واحده منابع طبیعی صالح به رسیدگی در خصوص اعتراضات افراد نسبت به اراضی ملی بوده است و در حال حاضر نیز آراء کمیسیون قابل اعتراض در محاکم عمومی و تجدیدنظر می‌باشد. مقنن آخرین مهلت پذیرش اعتراض اشخاص توسط دبیرخانه کمیسیون ماده واحده را در سال ۹۰ و سپس مجدداً در سال ۹۶ اعلام نمود و به‌جای کمیسیون ماده واحده، شعب ویژه مرجع پذیرش اعتراض می‌باشند. به موجب تبصره یک ماده ۹ قانون افزایش بهره‌وری مصوب ۱۳۸۹ و آیین‌نامه اصلاحی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، کمیسیون ماده واحده هم اکنون مجاز به پذیرش اعتراضات جدید نیست و فقط تا پایان رسیدگی به اعتراضات مطروحه قبلی موجودیت خود را حفظ خواهد نمود و پس از آن به لحاظ انتفای مأموریت محوله، عملاً منحل خواهد بود. با توجه به تصریح قانونگذار در محول نمودن رسیدگی اولیه به اعتراض اشخاص به تشخیص اراضی ملی روند اعتراض به ملی تشخیص داده شدن اراضی را با دگرگونی بی‌سابقه‌ای مواجه نموده و مرجع مستقیم و اولیه رسیدگی به اعتراض از یک مرجع اداری یا شبه‌قضایی به مرجع قضایی یعنی شعب ویژه دادگاه‌های دادگستری در مرکز استان‌ها محول شده است (سایت وکیل ملت، ۱۳۹۵).

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

۴. نمونه دادنامه صادره از کمیسیون ماده واحده در موضوع اعتراض به تشخیص اراضی ملی (دعوی حقوقی)

شماره دادنامه:	...
معتراض:	آقای ...
موضوع اعتراض:	اعتراض نسبت به ملی شدن مساحت ۱۶۰۰۰ مترمربع از اراضی منابع ملی پلاک یک اصلی بخش ثبتی سه شهرستان ... رقبه ... بخش مرکزی شهرستان ...
مرجع رسیدگی:	هیئت رسیدگی موضوع قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی مصوب ۶۷/۶/۲۲ مجلس شورای اسلامی شهرستان ...
رای:	در خصوص اعتراض آقای ... فرزند نسبت به تشخیص اداره منابع طبیعی شهرستان ... و اجرای ماده ۵۶ قانون جنگلها و مراتع مبنی بر ملی اعلام شدن یک قطعه زمین از پلاک ۱- اصلی روستای ... به مساحت ۱۶۰۰۰ مترمربع با عنایت به محتویات پرونده و ملاحظه نقشه اجرای ماده ۵۶ قانون فوق الذکر و عکس های هوایی و موقعیت املاک و زمین های همجوار و بافت خاک و رویش گیاهان موجود در محل و معاینه محلی مورخ ... اعضای هیئت و نظریه کارشناسان که بر اساس بازدید محلی صادر گردیده و به زراعی بودن محل تأکید شده است ضمن قبول اعتراض ایشان به رد تشخیص اداره منابع طبیعی ... اظهار نظر می گردد رأی صادره ظرف مهلت ۲۰ روز قابل اعتراض در محاکم محترم عمومی شهرستان ... می باشد. قاضی هیئت ماده تعیین تکلیف اراضی اختلافی شهرستان ...

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

دعوی خلع ید (رفع تصرف) و مطالبه خسارت: طبق ماده ۲۷ آیین نامه اصلاحی نحوه رسیدگی به پرونده‌های موضوع اصل ۴۹ قانون اساسی دادگاه انقلاب پس از رسیدگی باید نسبت به خلع ید و رفع تصرف اراضی ملی و دولتی، حکم صادر نماید (صادقی و رجبعلی، ۱۳۹۶). دعوی خلع ید معمولاً پس از رد شکایت کیفری ادارات منابع طبیعی علیه متصرف طرح می‌شود و در غالب موارد، خسارات مربوطه نیز که توسط مأمورین سازمان مذکور برآورد شده نیز توأمان مطالبه می‌گردد. مبنای برآورد خسارت در حال حاضر بر اساس بند ب ماده ۱۲ قانون افزایش بهره‌وری است.

۵. نمونه دادنامه صادره از دادگاه بدوی در موضوع خلع ید و قلع و قمع اعیانی و اشجار غرس شده در مرتع ملی (دعوی حقوقی)

شماره دادنامه:	...
خواهان:	اداره منابع طبیعی شهرستان ...
خوانده:	آقای ... با وکالت آقای ...
خواسته:	خلع ید و قلع و قمع اعیانی و اشجار غرس شده در مرتع ملی
مرجع رسیدگی:	شعبه ... دادگاه عمومی (حقوقی) دادگستری شهرستان ...
رأی دادگاه:	در خصوص دعوی اداره منابع طبیعی شهرستان ... بطرفیت آقای ... فرزند ... بخواسته خلع ید و قلع و قمع اعیانی احدائی و اشجار غرس شده از مراتع ملی شده در قریه ... بمساحت ۶۰۰۰ مترمربع بمقوم دوازده میلیون ریال (خلع ید) و دوازده میلیون ریال (قلع و قمع) با احتساب هزینه‌های کارشناسی و حق‌الوکاله و دادرسی نظر به محتویات هر چند مطابق نظریات کارشناسان محل متنازع‌فیه در محدوده مقررات اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع واقع شده النهایه نظر به اینکه مطابق پاسخ استعلام از اداره اوقاف و امور خیریه شهرستان خوی مرجع مذکور با اعتقاد به وقفیت ملک مذکور اقدام به تنظیم اجاره‌نامه با پدر خوانده بنام ... نموده لذا تصرفات خوانده به جهت رابطه استیجاری پدرش با اداره اوقاف می‌باشد بعلاوه اینکه برابر محتویات پرونده محل متنازع‌فیه بر اساس قراردادهای اجاره موصوف و پاسخ استعلام از اداره اوقاف در تصرف پدر خوانده بنام ... است و خوانده تصرفاتی در آن ندارد لذا دادگاه به استناد بند ۴ ماده ۸۴ و ماده ۲ قانون آئین دادرسی مدنی قرار رد دعوی خواهان را صادر و اعلام می‌دارد. قرار صادره ظرف مدت ۲۰ روز از تاریخ ابلاغ قابل اعتراض در محاکم تجدیدنظر استان است.

رئیس دادگاه شعبه ... حقوقی شهرستان ...

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

اجرت‌المثل ایام تصرف مرتع: در تعریف حقوقی اجرت آمده است: "اگر کسی از مال دیگری منتفع گردد و عین مال باقی باشد و برای مدتی که منتفع شده، بین طرفین مال الاجاره‌ای معین نشده باشد، آنچه بابت اجرت منافع استیفا شده باید به صاحب مال مزبور بدهد، اجرت‌المثل نامیده می‌شود، خواه استیفای مزبور با اذن مالک باشد خواه بدون اذن او" (سایت عدالت و قضاوت، ۱۳۹۶). در بحث مراتع نیز ادارات منابع طبیعی بعد از اصدار آراء قطعی و احراز وقوع جرم، علیه مجرمینی که بطور غیرقانونی مرتع را برای مدت معینی تحت تصرف خود داشته‌اند به جهت انتفاع از عرصه یا اعیان مرتع، اقدام به طرح دعوی مطالبه اجرت‌المثل می‌نماید.

۶. نمونه دادنامه صادره از دادگاه بدوی در موضوع دعوی اجرت‌المثل ایام تصرف مرتع

شماره دادنامه:	...
خواهان:	اداره منابع طبیعی شهرستان ...
خوانده:	آقای با وکالت آقای ...
خواسته:	مطالبه ضرر و زیان ناشی از اجرت‌المثل ایام تصرف مرتع ملی
مرجع رسیدگی:	شعبه ... دادگاه عمومی (حقوقی) دادگستری شهرستان ...
رأی دادگاه:	در خصوص دعوی اداره منابع طبیعی شهرستان ... بطرفیت آقای ... فرزند ... بخواسته مطالبه مبلغ ۴۵۱۵۰۰۰۰۰ ریال از بابت ضرر و زیان ناشی از اجرت‌المثل ایام تصرف و ابطال تمبر نظر به اینکه برابر محتویات پرونده استنادی به کلاسه ... شعبه جزائی ... خوانده به اتهام تخریب و تصرف عدوانی مقدار ۱۶۰۰۰۰ مترمربع از مراتع ملی روستای ... محکومیت کیفری حاصل نموده‌اند و به تصرفات خود نسبت به محل متنازع‌فیه با ادعی زراعتی بودن محل اذعان داشته‌اند و صورتجلسات مربوط به خلع ید و دخالت مجدد در محکوم به دلالت بر تصرفات خوانده نسبت به محل را دارد و توجهاً به اینکه هیئت سه نفره کارشناسان نیز مجموع اجرت‌المثل ایام تصرف سال‌های فوق را مبلغ ۱۵۱۰۰۰۰۰۰ ریال برآورد و اعلام داشته‌اند که مصون از ایراد و اعتراض طرفین باقی مانده است لذا دادگاه با وارد دانستن دعوی مطروحه به میزان مقید در نظریه هیئت کارشناسی به استناد مواد ۱ و ۲ قانون مسئولیت مدنی و ماده ۵۱۹ قانون آیین دادرسی مدنی حکم بر محکومیت خوانده به مبلغ ۱۵۱۰۰۰۰۰۰ ریال بابت اصل خواسته و مبلغ ۵۰۰۰۰۰۰۰ ریال بابت هزینه کارشناسی در حق خواهان را صادر و اعلام می‌دارد و نسبت به مازاد بر آن به لحاظ مراتب فوق‌الاشعار و عدم وجود دلیل حکم بر بی‌حقی خواهان را صادر و اعلام می‌دارد. رأی صادره حضوری ظرف مدت ۲۰ روز از تاریخ ابلاغ قابل تجدیدنظرخواهی در محاکم تجدیدنظر استان است. مستشاران شعبه ... دادگاه تجدیدنظر استان ...

نتیجه گیری:

از دیدگاه قانونی و طبق آراء فقهی فقهای شیعه، مراتع ملی جزء انفال بوده، مالکیت آن متعلق به عموم جامعه و بهره‌برداری از آن تحت مدیریت دولت می‌باشد. وقوع انواع جرم به‌یژه جرم تصرف عدوانی مراتع ملی همزمان با تصویب قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع در سال ۱۳۴۱، شروع شد. هرچند که از قبل از تصویب قانون مذکور نیز همواره در جامعه ایرانی (شامل مردم عادی و متأسفانه مقتنین، سیستم قضا و حتی برخی اعضای سیستم اجرایی فعال در بخش منابع طبیعی) رویکردی وجود داشته و دارد که عمل تخریب اراضی مرتعی برای تبدیل به زراعت یا باغ تحسین شده و به اصطلاح "آباد کردن" تلقی می‌گردد. از سوی دیگر طبق آمار رسمی وقوع جرم تخریب و تصرف عدوانی اراضی ملی که ریشه در اختلاف میان مردم و دستگاه اجرایی کشور بر سر مالکیت اراضی ملی دارد نه تنها از دهه ۱۳۲۰ تاکنون روند صعودی داشته است بلکه طبق نظر متخصصان امر، بدلیل ارزش روزافزون زمین در کشور و وجود کاستی‌های موجود در نظام تقنینی، قضائی و اجرایی هم‌چنان به روند صعودی خود ادامه خواهد داد.

سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور در مقام دستگاه اجرایی، علیه مدعیان تصرف یا استفاده غیرقانونی از مراتع دعوای کیفری در محاکم قضایی طرح می‌نماید. در بین دعوای کیفری، جرم "تجاوز، تخریب و تصرف عدوانی مراتع ملی" و "چرای غیرمجاز" از شیوع بیشتری برخوردارند. تخریب و تصرف به‌عنوان دو جرم متفاوت مطرح هستند بنحویکه تخریب مرتع از طریق شخم و شیار یا بوته‌کشی یا چرای بدون مجوز و صدمه شدید به پوشش گیاهی مرتع به قصد زراعت یا ساخت و ساز و یا هر قصد دیگری انجام می‌گیرد در حالیکه تصرف عدوانی جرم مستمر است و با هدف تسلط و مالکیت بر مرتع صورت می‌پذیرد.

دعای حقوقی در اراضی مرتعی به‌دلیل اختلاف افراد با دستگاه اجرایی مطرح شده و مهم‌ترین مورد آن "دعوی اعتراض به تشخیص اراضی ملی" می‌باشد که قبلاً مرجع شبه‌قضائی کمیسیون ماده واحده منابع طبیعی صالح به رسیدگی در این موضوع بوده است و در حال حاضر نیز به شعب ویژه دادگاه‌های دادگستری در مرکز استان‌ها محول شده است. دعوی حقوق مهم دیگر، دعوی خلع ید (رفع تصرف) و مطالبه خسارت می‌باشد دعوی خلع ید معمولاً پس از رد شکایت کیفری ادارات منابع طبیعی علیه متصرف طرح شده و در غالب موارد، خسارات مربوطه نیز توأمان مطالبه می‌گردد.

Reffrences

Etemadi, J., 2004. The evolution of the laws of natural resources and the environment. Behnamy Publications, Tehran, 199.

Ghasemi Moghaddam, H., Ahmadi, A., Esmaeili, M. And Sabouripour, M., 2009. Prevention of Crime in Iran (Case Study of the Unlawful Acquisition and deforcement of National Territories and Registration Offenses), Islamic Republic of Iran Official Gazette, 70.

The Islamic Penal Code, 2011.

Mahdavi, H., Yazdani, A., 2011. Investigating the crime of speculation through deforcement and land use change. The first industrial development conference in the northwest of Iran, Meshginshahr, 18 and 19 November 2011, ۲۲۱۱.

Mehrabi, AA, 1396. Conversation with Dr Ali Akbar Mehrabi: A century of battle between government and nation over rangelands. Iranian Agriculture News Agency.

Qasemi, N., 2005. Environmental Criminal Law, Jamal al-Haq Publication, Tehran, 236.

Sadeghi M., Rajabali, Islam. 1396. Analyzing the crime of speculation from the perspective of Iran's criminal law. Journal of Legal Justice, 81: 53-77.

Sharifi Sadeh, M., 1393. Investigating the crime of national land grabbing and several questions. Training Message, 26: 9-12.

Zolghadr, H., 1391. Methods of conditional Prevention of the Crime of deforcement of National Territories (Case Study of Fars Province). Master's Degree in Law, Virtual Unit, Shiraz University, Shiraz, 103.

<http://frw.org.ir/00/Fa/News/News.aspx?nwscid=&nwsId=23474>

<http://www.vakilemelat.ir/fa/news/view/125651>

<http://babafars.ir/fa/porsesh-va-pasokh-ghazaei/nazarate-mashverati-hooghooghi-jazaei/4056-talif-dam.html>

<http://edalat-va-ghezavat.blogfa.com/cat-139.aspx>

Abstract

Usually, in the developing countries, natural resources are the most vulnerable; in Iran, the degradation and seizure of rangeland has been on the upward trend so far. And now the natural resources has the highest number of cases in the judiciary. Despite the fact that the status of legal issues in the fate of Iranian rangelands is more effective than scientific and management issues, however, along with the weaknesses of legislative and executive system, the judiciary has not had a successful performance in the rangelands case. The purpose of this study is to answer the question "which types of lawsuits are plausible in courts in case of the perpetration of a crime or discord about possession of the rangelands? The selection of the materials affected by my practical experience as an official expert of the Judiciary is in the field of natural resources. In this article, while reviewing the history of crime, the lawsuit and the legal articles of criminality in rangelands, the most important civil and criminal ...suits in the field of rangelands have been investigated. In each case, the dictum issued from some primary and appeal courts is reviewed as an example. I hope to looker on more scientific role of the Judiciary of our country in improving the rule of law in the rangelands and, on the other hand, to see the more efforts of rangeland scientific community to induce more specialized views into the country's judicial system to sustainable development.

Key words: National rangelands, crime, civil suits, criminal suits